

тычных каштоўнасцей, створаных народам за стагоддзі, дапамагаюць зразумець яго філасофію, мастацкія вобразы, авалодаць сакрэтамі яго моватворчай дзейнасці. Захоўваючы духоўную спадчыну народа, замацоўваючы ў слове ўсё тое, што прынята называць культурай, мова яднае нашчадкаў і продкаў, звязвае мінулае з сучасным і будучыняй.

Інакш кажучы, родная мова даецца кожнаму з нас не толькі для таго, каб карыстацца ёю як сродкам зносін і выражэння ўласных думак, пачуццяў, эмоцый, але і для ўдасканалення свайго духоўнага свету, для ўсведамлення свайго ўласнага этнічнага «я» ў агульнасусветнай супольнасці людзей.

УДК 811.161.3

ПРАБЛЕМА ІНТЭРФЕРЭНЦЫІ ЯК ПРАБЛЕМА КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСКАЙ І РУСКАЙ МОЎ ВА ЎМОВАХ ДВУХМОЎЯ

*Студэнтка – Обадава А.А., 15 мо, 4 курс, ФТС
Навуковы кіраўнік – Гурновіч А.Б., старэйшы выкладчык
УА «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт»,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Рэспубліка Беларусь ўяўляе сабой шматнацыянальную дзяржаву з шырока распаўсюджаным двухмоўем (білінгвізмам).

Звернемся да азначэння паняцця двухмоўя. Згодна з У. Вайнрайхам, двухмоўе – гэта практыка папераменнага карыстання дзвюма мовамі. Больш падрабязную характарыстыку двухмоўя дае В.Д. Бандалетаў: “Білінгвізм (лац. bi- два, lingua- мова) – гэта двухмоўе, г. зн. суіснаванне ў чалавека ці ва ўсяго народа дзвюх моў, звычайна першай – роднай, і другой – набытай”. Калі веданне дзвюх моў уласціва асобным членам соцыуму, то гэта індывідуальны білінгвізм, калі двухмоўнымі з’яўляюцца цэлыя групы, калектывы, то гаворка ідзе пра калектывны білінгвізм, калі ж двухмоўе пашырана сярод усіх прадстаўнікоў нацыі, то гэта нацыянальны білінгвізм. Пры нацыянальным білінгвізме ў краіне афіцыйна прызнаюцца дзве дзяржаўныя мовы, напрыклад, у Беларусі – беларуская і руская, у Фінляндыі – фінская і шведская, у Канадзе – англійская і французская. Гэты спіс можна прадоўжыць.

Калі дзве мовы ўжываюцца ізалявана адна ад другой (напрыклад,

на працы – адна мова, дома – другая), то гаворка ідзе пра чысты білінгвізм, калі ж дзве мовы ўжываюцца ўперамешку (залежыць ад камунікатыўнай сітуацыі), то гэта змешаны білінгвізм. Змешаны ў сваю чаргу падзяляецца ў залежнасці ад ступені разумення носьбітам мовы няроднай мовы на рэцэптыўны (чалавек разумее другую мову, але не можа на ёй гаварыць), рэпрадуктыўны (чалавек разумее другую мову, аднаўляе тэкст) і прадуктыўны (чалавек разумее другую мову, аднаўляе тэкст і самастойна будзе на ёй сказаць).

Індывідуальнае двухмоўе не абавязкова абазначае масавае двухмоўе, і, наадварот, нацыянальнае двухмоўе можа існаваць пры індывідуальным аднамоўі. Напрыклад, Швейцарыя – шматмоўная краіна, у якой дзяржаўнымі з’яўляюцца нямецкая, французская, італьянская і рэтараманская мовы. Аднак большасць жыхароў гэтай краіны валодаюць толькі якой-небудзь адной з названых вышэй моў.

У сітуацыі двухмоўя ўзаемадзеянне моў, якія кантактуюць, прыводзіць да інтэрферэнцыі. Інтэрферэнцыя – (лац. *inter* “паміж”, *ferens, ferentis* “які нясе, пераносіць”) узаемадзеянне элементаў розных моўных сістэм ва ўмовах білінгвізму. Гэта ўзаемадзеянне выражаецца ў адхіленнях ад нормаў іншай мовы, міжвольным (несвядомым) перанясенні ў яе сістэму асаблівасцей роднай мовы. Узровень інтэрферэнцыі залежыць ад ступені авалодання другой мовай, ад умення свядома адрозніваць факты розных моў і інш. Беларуска-руская і руска-беларуская інтэрферэнцыя – з’ява даволі распаўсюджаная і закранае ўсе сферы моўнай сістэмы:

- фанетыку (фанетычная інтэрферэнцыя), калі, напрыклад, у рускай мове двухмоўнага індывіда сустракаюцца такія беларускамоўныя фанетычныя рысы, як цвёрдыя [р] і [ч] на месцы рускіх мяккіх [р’] і [ч’], дзеканне і цеканне, ярка выражанае аканне і г.д.;

- акцэнтацыю (акцэнтная інтэрферэнцыя), калі двухмоўны індывід размаўляе, напрыклад, на беларускай мове, а выкарыстоўвае націск рускай мовы: за борт (замест за борт), гліняны (замест гліняны), адзінаццаць (замест адзінаццаць), спіна (замест спіна) і г.д.;

- лексіку (лексічная інтэрферэнцыя), калі білінгв, напрыклад, у беларускай мове ўжывае выразы тыпу васкрасенне (бел. нядзеля), загадару (дзякуй), ці калі білінгв у рускай мове ўжывае выразы тыпу: сегодня сильная завезя (рус. метель); Лексічная інтэрферэнцыя праяўляецца ў міжмоўнай аманіміі. Міжмоўныя амонімы – словы з розных моў, якія поўнасю або часткова супадаюць у гучанні або напісанні, але маюць розныя значэнні. У працэсе перакладу тэксту з рускай мовы на беларускую ці наадварот магчымы іх непажаданыя

ўзаемазамены, што прыводзіць да непаразумення: рус. качка “укачванне” – бел. качка “вадаплаўная птушка”; рус. сварка “злучэнні металічных частак шляхам сплаўлення” – бел. сварка “спрэчка”.

Інтэрферэнцыя праяўляецца таксама ў:

- словаўтварэнні (словаўтваральная інтэрферэнцыя), калі білінгв ужывае словы, у якіх назіраецца несупадзенне словаўтваральных сродкаў, напрыклад, у рускім маўленні такімі інтэрферэмамі з’яўляюцца безлюдность (рус. безлюдие), атлетичный (атлетический), по-человечьи (по-человечески); ці ў беларускім маўленні білінгваў вымакшы (бел. вымаклы), ахрыпшы (ахрыплы), кантраліраваць (кантраляваць);

- марфалогіі (марфалагічная інтэрферэнцыя), калі граматычнае афармленне рускіх і беларускіх лексем не адпавядае норме. Напрыклад, білінгв, гаворачы па-руску, можа няправільна ўжываць родавыя формы назоўнікаў (золотой медаль замест золотая медаль, порванный шинель замест порванная шинель), канчаткі назоўнікаў множнага ліку (озёры замест озёра, окны замест окна), рабіць памылкі, абумоўленыя разыходжаннем лікавай прыналежнасці асобных назоўнікаў у беларускай і рускай мовах (гречневые крупы замест гречневая крупа, фиолетовое чернило замест фиолетовые чернила) і г.д;

- сінтаксіс (сінтаксічная інтэрферэнцыя), калі пры карыстанні рускай мовай білінгв уводзіць у яе сінтаксічныя канструкцыі беларускай мовы, напрыклад, дочкина сумка замест сумка дочери, поехать по дрова замест поехать за дровами, встречаются по выходных замест встречаются по выходным і г.д.

Інтэрферэнцыйныя памылкі ў сінтаксісе выклікаюцца адрозненнямі ў будове словазлучэнняў, простых і складаных сказаў. У словазлучэннях выразна праяўляецца нацыянальная спецыфіка мовы, таму механічнае перанясенне мадэляў пабудовы словазлучэнняў з адной мовы ў другую вядзе да парушэння нормаў.

Блізкароднасны характар беларускай і рускай моў абумоўлівае шматлікасць і ўстойлівасць памылак пры маўленні на той ці іншай мове. Аднак яны, як правіла, не ўплываюць на працэс разумення выказванняў як на беларускай, так і на рускай мовах. Таму праблема інтэрферэнцыі для беларуска-рускага двухмоўя з’яўляецца, пераважна, праблемай культуры беларускай і рускай моў ва ўмовах двухмоўя. Для таго, каб пазбегнуць інтэрферэнцыйных памылак, неабходна трывала засвоіць нормы беларускай і рускай літаратурнай мовы і карыстацца імі.

УДК 94 (575.4)